

Koegzystencja wilków i ludzi

Losy wilków i ludzi przeplatają się ze sobą. Negatywny wizerunek wilka w psychice człowieka mógł być głęboko zakorzeniony co najmniej kilka stuleci wstecz.

Wilk miał istotne znaczenie jako zwierzę symboliczne – w mitologii w wierzeniach rodzimych mieszkańców Ameryk. Rytualne ceremonie, malowidła naścienne sprzed ok. związane z wilkiem pochodzą sprzed 100 000 lat.

W Ameryce Północnej w czasach prehistorycznych ludzie i wilki zajmowali podobne areale. Oba gatunki były szeroko dostosowanymi drapieżnikami polującymi w grupach rodzinnych głównie na ssaki kopytne. W pewnym stopniu dzieliły pewnego rodzaju podobieństwo, jak łączenie się w pary, wspólne wychowywanie potomstwa, polowania i kooperacja w grupie, wychowanie młodych, hierarchia, dzielenie się pokarmem, obrona przed niebezpieczeństwem w tym przed innymi plemionami (watahami). Przypuszczalnie obie grupy korzystały z upolowanej zdobyczy przez wilki albo ludzi. Wilki były wzorem do naśladowania przez ludzi. Szczególnie na otwartych terenach można było je obserwować. Wierzono że noszenie skóry wilka pozwoli na zjednoczenie obu istot i przeniesienie mocy zwierzęcia na wojownika. Indianie uważali, iż wilki są mistrzami w walce i podchodach. Zwiadowcy często nosili skóry wilcze, co oznaczało że udają się z misją. W sytuacji kiedy nie było dostępnego pokarmu (głównie kopytnych zdziesiątkowanych białych osadników), konkurencja z wilkami była na tyle istotna, że Indianie decydowali się na eksterminację wilków (np. poprzez wybieranie młodych z gniazd) (Fritts i in. 2003).

Rdzenni Amerykanie traktowali wilki jako zwierzęta totemiczne, obdarzone niezwykłą mocą. Zgodnie z ich wierzeniami każdemu człowiekowi przypisany jest totem, który broni go, doradza, wspomaga duchowo. Totemem może być roślina, zwierzę, lub minerał. Totem określany też jest jako duchowy przewodnik, zwierzę mocy. Zwierzęta uczą ludzi relacji z przyrodą. Pomagają połączyć się z wszechświatem i czerpać z niego naukę i moc potrzebną do życia. Uczą i są wskaźnikami na ścieżce mocy. Wierzono że każdy człowiek ma dziesięć zwierząt totemicznych, które ujawniają moc podczas Wędrówki po Ziemi.

Posiadanie imienia związanego ze zwierzęciem było popularne wśród Indian Ameryki Północnej. Noszono też symbole związane z duchami totemicznymi. Totemy miały naprowadzać na drogę życia. Plemiona indiańskie były związane z klanami, a każdy klan miał charakterystyczną symbolikę, emblematy i totemy. Totemy określały też rodzaj wykonywanej czynności na rzecz plemienia. U Odzibejów (Ojibway, Chippewa żyjący w okolicy Wielkich

Jeziór) było pięć grup klanowych. Jedną z takich grup byli Obrońcy – wojownicy, a wśród nich ludzie z totemów Niedźwiedzia (*Noka*), Wilka (*Myeengun*) i Rysia (*Pizheu*). Do ich obowiązków należało między innymi patrolowanie okolic wioski, a także pomoc w uzdrawianiu. Czirokezi byli podzieleni na 14 klanów. Z Klanu Wilka wywodzili się wodzowie wojenni. Według wierzeń Klan Wilka podarował ludziom łuk i strzały (Michalik 2004).

Wilk w języku Dakotów (Siuksów) brzmi *Sunkma'nitu Tanka* – nauczyciel, ten, który odnajduje i wskazuje odpowiednią drogę. Wilk to urodzony wędrowiec, odkrywca nowych ścieżek, przemierza świat i przynosi do swojego plemienia nowe nauki, dzieli się mocą. Wyczuwa niebezpieczeństwo na duże odległości. Tworzy wierny związek z partnerką. Jest lojalny i wierny. Mimo, że jest silnie powiązany z rodziną, wykazuje też skłonności do życia w samotności. Ma wyczulone zmysły, a szczególną moc daje mu Księżyc, symbolizujący energię i zdolności parapsychiczne. Wilk obdarzony jest intuicją, pomaga ujawnić się wewnętrznym umiejętnościom człowieka. Uczy że należy dzielić się z innymi (Nelson 2000, Sams i Carson 2002).

Plemiona indiańskie nie okazywały nadmiernego strachu przed wilkami, raczej szacunek. Zdarzały się przypadki kiedy wilki atakowały ludzi (wiele z tych przypadków dotyczyło wilków chorych na wściekliznę, lub głodujących). Wiele plemion unikało jednak sytuacji, w których mogliby obrazić wilki, gdyż mogło to przynieść nieszczęście. Oczywiście rodzimi Amerykanie polowali na wilki. W niektórych rejonach futra drapieżników były cennym okryciem w okresie zimy. W późniejszym okresie było to również źródło dochodu podczas handlu z traperami (Fritts i in. 2003).

Podobnie jak rdzenni Amerykanie, Europejczycy i Azjaci żyjący w czasach prehistorycznych i starożytnych darzyli wilki szacunkiem, próbowali nawet je naśladować. Wilka i watahę wilczą uznawano za wzór zgodności, poświęcenia i niezwyklej waleczności.

W wielu przypadkach w mitologii i opowiadaniach odnoszących się do przemiany ludzi w zwierzęta - przywdzianie skóry było równoznaczne z przemianą (np. podczas egzorcyzmów w celu odstraszenia demonów). W wierzeniach przemiana człowieka wiąże się ze zdobyciem szczególnej mocy przewyższającej umiejętności człowieka (Petoia 2004).

W starożytnej Grecji wilk (*lykos*) często pojawia się w mitologii. Lykeios przypisywany był Apollu – boga światła (Słońca). Powiązane są z nim inne słowa, takie jak *lykofos* (światło wilka) i *lykavyes* (zmierzch wilka). Aż do V wieku p.n.e. monety używane w

Argos zawierały wizerunek przypominający wilka. W jednym z mitów matka Apolla ukryła się na wyspie Delos pod postacią wilczycy, podczas ucieczki towarzyszyła jej wataha wilków. Wilk pojawia się jako protagonista w bajkach Ezopa. Wiele nazw imion (np. Lykaios, Lykomera, Lykorrahi, Lykolakka) i miejscowości (np. Lykothrini, Lykostani, Lyki, Lykoyanni) w Grecji przypomina o wilkach (Piszczyk 1973).

Wilk występował w jednym z najstarszych mitów i opowiadań o bogach i według legend brał udział w stworzeniu człowieka. Ludziom, zwłaszcza wojownikom wyróżniający się na polu walki nadawano imiona związane z wilkiem (patrz zał. ....). Wizerunek wilka występuje na godłach państwowych i herbach szlacheckich rodzin i emblematkach wojskowych.

Według legendy założyciele Rzymu, bracia Romulus oraz Remus byli wychowani przez wilczycę. Wilczyca Kapitońska – brązowa rzeźba etruska (wykonana na przełomie VI-V w. p.n.e.) przedstawiająca wilczycę karmiącą bliźnięta Romulusa i Remusa uważana jest za symbol Rzymu. W starożytnym Rzymie wilk był symbolem boga wojny Marsa. Uważano, że pojawienie się wilka przed bitwą wróżyło zwycięstwo. Cesarzowi towarzyszyły specjalne oddziały wojskowe tzw. gwardia pretoriańska. Jej członkowie nosili hełmy ze znakiem wilka, często okrywali się wilczymi i niedźwiedzimi skórami. Symbolem rzymskich legionów był wilk i orzeł. Pozytywny odbiór wilka w krajach śródziemnomorskich przetrwał stosunkowo długo mimo napływów z północnej Europy, być może pomogło to w zachowaniu tych zwierząt i ochroną przed całkowitą eksterminacją (Boitani 2003, Petoia 2004).

W kulturze nordyckiej wilk był zwierzęciem świętym. Bóg Odyn, występował w otoczeniu wilków. Wojownicy okrywali się skórami zabitych zwierząt, od których też przyjmowali imiona np. *berserker* (ten który ma skórę niedźwiedzia) czy *ulfhedhinn* (noszący skórę wilka). Wojownicy Odyna - berserkerowie wpadali w szal który przypisywano szamańskiej przemianie w zwierzę (przypuszczalnie na skutek odurzenia halucynogennymi napojami), byli okrutni i bezwzględni, niewrażliwi na rany. Stanowili elitę, według wierzeń byli wybrańcami Odyna. Podobnie starożytni Germanowie najmężniejszych wojowników nazywali wilkami i okrywali się płaszczami z wilczych skór (Petoia 2004).

Również Słowianie czcili wilka. Określali go mianem „lut”, „luty”. Uważa się, że nazwa ta może mieć powiązanie z tzw. luperkaliaми – świętem obchodzonym w lutym, lub też nawiązuje do trudnego okresu zimy „srogi”. Jedno z plemion Słowian połabskich – Lutycy (Lucicy, Wieleci, Wilcy) uważali się za „dzieci Wilka”, wyróżniali się w walkach niesłychaną porywcznością (Brückner i Urbańczyk 1985).

W Japonii związek pomiędzy wilkiem i religią był odmienny. Wilka nazwano *ookami* i był czczony przez ludzi prawie do końca XIX wieku. Po upadku szogunów i na skutek wpływu kultury Europejczyków zaczęto wilki traktować jak szkodniki, które tępieno na wszelkie możliwe sposoby. Działano tak skutecznie, że ostatni wilk zginął na początku XX wieku (Fritts i in. 2003)

Rozrastające się gospodarstwa, a wraz z nimi stada zwierząt hodowlanych przyczyniły się do wywołania w wielu krajach nasilenia konfliktu pomiędzy wilkami i pasterzami (Boitani 2003). Wilk występuje w kulturze jako wróg ludzi, który zaspokaja krwiożerczy instynkt. Wilk utożsamiany był ze stałym zagrożeniem - stał się mitologicznym bohaterem o przemianach ludzi w zwierzęta jako karą sprowadzoną na ludzi przez bogów. Przykładem jest mit o ludziach przemienionych w wilki. W Arkadii, na górze Lykajon (górze wilków) składano ofiary z ludzi. Ci którzy spożyli szczątki ludzkie zostali zamienieni na wilki na okres 9 lat. Postać ludzką odzyskiwali jedynie jeśli w tym okresie nie zjedli mięsa człowieka. Lykaon (mityczny król Arkadii) - którego imię kojarzone jest z wilkiem, po podaniu Zeusowi posiłku sporządzonego z ludzkiego mięsa, wraz z synami zostali ukarani przez Zeusa i zamienieni w wilki (Piszczyk 1973). Przedstawianie wilka w złym świetle mogło w dużej mierze wynikać z doświadczenia, przenosząc relacje tłumaczące strach (fobię) w stosunku do drapieżnika i w konsekwencji zmiany natury człowieka po metamorfozie. Przemiana traktowana jest jako uwstecznienie ludzkiej natury, powrót do dzikiego, odpychającego poziomu. Wilk i wilkołak zostali zaakcentowani w demonologii i katolickiej teologii dotyczącej opętania.

Wilkołak zaistniał w wielu opowiadaniach i kulturach *lupo-mannaro* (łaciński), *lupus hominarius* - wilk ludożerca, wilk człekokształtny, *werwolf* (angielski), *werewolf* (niemiecki) *loup-garou* (francuski). W wielu krajach, szczególnie w tradycji chrześcijańskiej wilkołactwo kojarzone było z negatywnymi odczuciami.

W średniowieczu wilk kojarzony jest z heretykami. Dlatego powołaniem człowieka było zwalczanie wilka wszelkimi metodami. Specjalistą od polowań na wilki był *luparius*. We francuskich wioskach istniały stowarzyszenia (towarzystwa wilcze) które miały służyć do tępienia wilków (wciąż aktywne w latach 70. XX wieku). W dużej mierze przyczynili się one do zagłady tego gatunku we Francji, ale także we Włoszech. W kulturze romańskiej Luperkalia (obchodzone w nocy z 14 na 15 lutego) były obrzędem mającym chronić przed wilkami mieszkańców wiosek i zwierzęta gospodarskie, było to również święto płodności. Kapłanami odpowiedzialnymi za obrzędy byli nazwani luperkami (Petoia 2004).

Wraz z rozwojem chrześcijaństwa zmienił się stosunek człowieka do zwierząt. Wilk stał się symbolem wszelkich negatywnych cech, takich jak chciwość rozpusta i przebiegłość. W przypowieściach i baśniach wilk utożsamiał zło. Do dzisiejszych czasów przetrwały bajki o Czerwonym Kapturku, Trzech małych świnkach, ich przesłanie miało ogromny wpływ na postrzeganie wilków przez wiele pokoleń.

Literatura:

Boitani L. 2003. Wolf conservation and recovery. W: Mech L.D. i Boitani L. (red.). Wolves, behavior, ecology and conservation. The University of Chicago Press, Chicago, London, 317-340.

Brückner A., Urbańczyk S. 1985. Mitologia słowiańska i polska. PWN, Warszawa

Fritts S.H., Stephenson R.O., Hayes R.D., Boitani L. 2003. Wolves and humans. W: Mech L.D. i Boitani L. (red.). Wolves, behavior, ecology and conservation. The University of Chicago Press, Chicago, London, 289-305.

Michalik L. 2004. Ludzie i totemy. Astrologia ziemi Indian Ameryki Północnej. Studio astropsychologii, Białystok.

Nelson F.H. 2000. Talizmany i amulety. KOS, Katowice

Petoia E. 2004. Wampiry i wilkołaki. Źródła, historia, legendy od antyku do współczesności. TAIWPN Universitas, Kraków.

Piszczyk Z. (red.). 1973. Mała encyklopedia kultury antycznej. PWN, Warszawa

Sams J. i Carson D. 2002. Karty uzdrawiającej mocy. Czerwony Słoń, Gdańsk.

Autor: Izabela Wierzbowska